

Ter nagedachtenis van Dr. Egbert Heimerich Lasonder, in leven Kerkelijk Hoogleraar aan de Utrechtsche Universiteit

<https://hdl.handle.net/1874/235750>

mm 12910

van den Druyer

TER NAGEDACHTENIS

VAN

D^r. EGBERT HEIMERICH LASONDER,

IN LEVEN

Kerkelijk Hoogleeraar aan de Utrechtsche Universiteit,

DOOR

D^r. J. HARTOG.

TE ROTTERDAM, BIJ

D. J. P. STORM LOTZ,

1886.

92.

BIBLIOTHEEK
NED. HERV. KERK

ALGEMEEN NEDERLANDSCH VERBOND
AFDEELING BOEKVERSPREIDING
1893-94 - Den Haag - Holland.

DR. EGBERT HEIMERICH LASONDER.

„Hij was een goed man, en vol des
Heiligen Geestes en des geloofs”.

Den 6den Julij van het jaar '84 genoot ik het voorrecht een mijner vrienden voor mij te zien optreden en eene predikatie te hooren, die niet ligt uit mijn geheugen zal verdwijnen. De tekst was Hebr. XI: 4c: „En door hetzelve spreekt hij nog, nadat hij gestorven is. Zes dagen daarna zou het de sterfdag zijn van Prins WILLEM I, en met het oog daarop bepaalde de prediker ons bij den Vader des Vaderlands, sprekende nadat hij gestorven is. Onder andere schoone gedachten, door hem ontwikkeld, trof mij ook deze, die ik hier laat volgen in den zelfden vorm, waarin hij ze ons ter overweging aanbood: De gestorvenen spreken. Indien het u gaat als mij, — en mij dunkt, dat moet wel zóó zijn, want hier roeren wij de snaren aan van een algemeen menschelijk gevoel, — dan doet deze gedachte u diep-weemoedig aan. Die stemmen der ontslapenen hadden eens, misschien in reeds lang vervlogene, schoone dagen, den vollen, blijden klank des levens. Nu hoort gij hen spreken; het doet u wel goed, meer dan gij zeggen kunt; maar het

S. a.

41 E 48

hart krimpt u van rouw ineen, en een stille traan ontvloeit aan uw oog, nu het die geliefde gestalte ziet oprijzen uit het graf des verledens. Neen, gij beweert niet, dat hun heengaan voor de menschheid, voor het vaderland, of zelfs voor de stad uwer inwoning de beteekenis had van het sterven van den Vader des Vaderlands, dat geheel Nederland deed weenen, en nog na drie eeuwen met diepe aandoening wordt herdacht. Maar voor u werd in uwen vader, uwe echtgenoot, uw lief, eenig kind, alles verloren wat de hoogste waarde aan uw leven gaf; 't was u, alsof uw leven geen leven meer was! Ween dan vrij, als gij die stemmen uit eene hoogere wereld verneemt. Maar ween niet als dezulken, die geen hoop hebben! Uwe dierbare ontslapenen zijn ingegaan tot het leven der onverderfelijheid. Wat hun zelven betreft, is er geen reden om hun de rust en de heerlijkheid te misgunnen van dat eeuwige leven, dat een eeuwig werken is, in hoogere wereldorde, aan de verwezenlijking der bedoelingen Gods, een leven van heiligheid en zaligheid in de liefde. Wat u zelven aangaat, „het huis des Vaders met de vele woningen” staat ook voor u open. JEZUS CHRISTUS leeft, die voor u, even als voor uwe vroeg gestorven vrienden, eene plaats heeft bereid. Zorg maar dat gij doet, met gemoedelijke trouw en blijmoedigen ernst, wat zij u komen zeggen in de uren, waarin gij de stemmen der gezaligde geesten verneemt, en het zal u, telkens meer, een heilig zielsgenot zijn, hen te hooren spreken nadat zij gestorven zijn.”

Die zoo sprak was EGBERT HEIMERICH LASONDER. (1)
Wie kon denken, dat wij zóó kort daarna reeds van hem zouden moeten spreken als van een dierbaren

ontslapene, en bij zijn graf den troost zouden behoeven, dien hij ons had aangeboden! Gelukkig dat die troost er is en wij er ons aan kunnen ophalen, terwijl wij met een treurend hart ons zetten tot het vervullen van de taak, om aan deze plaats een woord te spreken tot nagedachtenis van hem, in wien aan velen zooveel ontviel.

In den vroegen morgen van den 18 Augustus II. is de man ontslapen, van wien ik zeggen durf: de gemeente verloor in hem een ijverigen dienstknecht; de wetenschap een degelijk beoefenaar; het vaderland een trouwen zoon en wij een voortreffelijken vriend.

Den 1sten Januarij 1854 als hulpprediker te Heusden opgetreden, werd hij den 28sten October van het volgende jaar als predikant bevestigd te Loenen op de Veluwe, waar hij drie jaren bleef. Bijna negen jaren diende hij daarna de gemeente te Loenen a/d. Vecht, vanwaar hij in Mei 1867 naar Leeuwarden vertrok, om den 29sten Mei 1878 het ambt van Kerkelijk Hoogleeraar aan de Utrechtsche Universiteit te aanvaarden. Uit vele getuigenissen, bij verschillende gelegenheden door hem afgelegd, blijkt, wat hij onder de bediening van het Woord verstond. Bij zijn vertrek van Loenen a/d. Vecht kon hij verklaren, dat hij der gemeente niet anders had willen brengen dan het Evangelie des geloofs, der hoop en der liefde. Wars van alle partijzucht, dus sprak hij, heb ik u zelden of nooit met schoolsche twisten en diepzinnige leerbespiegelingen bezig gehouden, maar geijverd voor een levend Christendom, dat zijne diepte, zuiverheid en kracht in een reinen wandel openbaarde.

Ongeloovigen, riep hij uit, ziet toch hoe arm en elendig gij zijt met allen rijkdom, alle wetenschap en ingebeelde deugd, wanneer gij den band der gemeenschap mist, die u verbinden moet aan den levenden God en den Heiland uwer zielen! Aardsgezinden, geeft toch acht op de gedenkteekenen der wisselvalligheid van het ondermaansche, bedenkt, hoe gij hier wandelt over graven en leert de dingen zoeken die boven zijn! Stelt dan uwe hoop niet op de ongestadigheid des rijkdoms, maar op den levenden God, die u alle dingen rijkelijk verleent om te genieten (1 Tim. VI: 17). Leert erfenamen te worden van het onverderfelijk, onbevlekt en onverwelkelijk deel, dat in den hemel wordt bewaard, ook voor u! Liefdeloozen, die uw koude harten tot heden niet wildet openen voor den warmen adem van den geest van CHRISTUS, laat mij het u nog éénmaal zeggen: als u de liefde ontbreekt, dan zijt gij niets. Gij hoort het misschien niet gaarne (de waarheid vindt geen herberg!), 't is toch de waarheid: geen ijver voor vormen, geen aankleven van begrippen, geen roep van godzaligheid kan het gemis van den geest van CHRISTUS vergoeden. Zonder dien geest der liefde zijt gij klinkende cymbalen en luidende schellen (2). Het verkondigen van CHRISTUS, door wien ons geloof en onze hoop op God mag zijn, achtte hij de roeping van den Evangeliedienaar, gelijk hij dat ontwikkeld heeft in de rede, met welke hij den 25sten Mei 1873 zijn broeder Dr. B. A. LASONDER te Hengelo bevestigde (3). Daarin achtte hij de heerlijkheid dezer bediening gelegen. Wat is het heerlijk, riep hij uit, een Evangelie te mogen verkondigen, dat den mensch zóó kan aangrijpen en bezielen voor éene grootsche taak; want die taak is

geen mindere dan de aankondiging en aanprijzing van de hoogste liefdedaad Gods in de zending en overgave zijns Eengeborenen, die gekomen is als de waarachtige en volkomen mensch, de volmaakte Zoon van God, het vleeschgeworden Woord, de verwezenlijking der eeuwige Godsgedachten, het beeld des onzienlijken Gods, in welken ieder voor zich vindt wat hij behoeft als zondaar, als wereldburger, als sterveling, als toekomstig hemelbewoner, opdat allen te zamen in CHRISTUS vereenigd worden tot die heilige gemeente Gods, die het einddoel is van den hemelschen Vader. Dit werk vraagt, dus oordeelde hij, de toewijding onzer gansche persoonlijkheid. Voor dezen arbeid mogten niet anders worden aangewend dan geestelijke middelen. Die er zich aan wijdde, werd gedragen door een verheven geloof aan den goddelijken oorsprong en de verhevene bestemming der menschelijke natuur, aan de alles overwinnende magt der waarheid en der liefde Gods, en aan de getrouwheid van onzen Zender, die gister, heden en eeuwig dezelfde is. En zijne broeders in de bediening wekte hij bij die gelegenheid met deze woorden op: „Toonen wij het in dezen tijd van verslapping, dat het Evangelie ons heeft aangegrepen met eene heilige bezieling! Laat ons getrouwe uitdeelaars zijn van den onnaspeurlijken rijkdom der goddelijke genade in CHRISTUS, de Hoop der heerlijkheid. Geven wij blijmoedig tijd, gaven, alles, om een iegelijk mensch volmaakt te stellen in CHRISTUS! Dan beantwoorden wij aan ons levensdoel. En 't zij we vroeg of spade ingaan in de rust des Heeren, het zal van ons heeten: „Hij heeft wel geleefd, en die wel heeft geleefd, leefde lang genoeg.”

Aandoenlijk is het dit te lezen en te bedenken, dat het zijn grafscript zou kunnen zijn, want waarlijk! alzoo heeft hij gedaan. Nog in het begin van ditzelfde jaar, waarin hij stierf, heeft hij in een opstel over het Ambt der Evangeliebediening in wetenschappelijker vorm dezelfde gedachten herhaald en ontwikkeld. Met klare woorden heeft hij uiteengezet (4), dat het ambt der Evangeliebediening den grond van zijn bestaan, de wijding van zijn arbeid, het rigtsnoer van zijn streven, en de waarborg zijner verwachting heeft in het Evangelie van de in CHRISTUS geopenbaarde liefde Gods, en van den raad zijns willens om in Hem alles tot één te brengen, wat in de hemelen en wat op de aarde is (Ef. I : 9—14). Maar ook hier staat voorop, dat dit ambt alles van een mensch vraagt, wat hij heeft. Wat de Franschen zeide hij, zoo eigenaardig, met hunne gewone juistheid en keurigheid noemen: „payer de sa personne”, dat doet de Evangeliedienaar in den diepsten zin van het woord. Hij geeft zich zelve, geeft het beste wat iemand geven kan: de toewijding zijner geheele persoonlijkheid, met alle gaven, krachten, middelen, waarover God hem de beschikking vergunt.

Van dit ambt was in zijne schatting het catechetisch onderwijs een zeer belangrijk deel, waaraan niet ligt te veel zorg besteed kon worden. Bij herhaling heeft hij zijne denkbeelden dienaangaande geopenbaard, voortdurend heeft hij zich beziggehouden met het zamenstellen van een handboek, dat ons bij het godsdienstig onderwijs zou kunnen dienen. Eene volledige schets van zulk eene handleiding gaf hij reeds in '74 (5), en acht jaren later deelde hij op nieuw allerbelangrijkste

wenken meê aangaande de catechese over het Oude Testament, naar de behoeften van onzen tijd (6).

Niets was noodiger dan het opkomend geslacht te doordringen met de levensbeginselen van het Christendom. Van alle verouderde voorstellingen losgemaakt, moet het de onvergankelijke kern der waarheid, die er in besloten is, leeren bewaren als eenen heiligen schat. En dit geldt met name ten aanzien van het Oude Testament, opdat het niet ter eener zijde tot bijgeloovige lettervergoding vervalle, of aan den anderen kant de waarde van dit kostelijk juweel miskenne, omdat het niet naar hedendaagschen trant is geslepen. Onze jeugd, dus ging hij voort, moet eene voorstelling van de Christelijke waarheid ontvangen, die zij behouden kan, al maakt zij den geheelen ontwikkelingsgang van onzen tijd meê, en al eigent zij zich alles toe, wat daarvan de vrucht is, niet als hypothese van den dag, maar als vaststaande slotsom van echt wetenschappelijk onderzoek. De eenheid des inwendigen levens is verbroken, ware vrede der ziel onmogelijk, de godsdienst zelve in hare edelste werking verlamd, waar de mensch een dubbel zelfbewustzijn meent te kunnen bezitten, en als man van wetenschap voor waar houdt, wat hij als Christen ontkent, of omgekeerd. Het klinkt wel fraai in veler schatting om, evenals JACOBI, met het verstand een heiden, met het hart een Christen te zijn, maar het is ongerijmd. De „inwendige mensch” is het een of het ander, niet beiden tegelijk. Ons geslacht heeft behoefte aan diepen, heiligen ernst, aan een krachtig geloof, aan vastheid van karakter, aan een hoogen, idealen zin, die niet meer vraagt of

het ideaal wel bestaat, maar die het aanschouwt, helder en heerlijk, gelijk wij de zon aan de hemel zien.

En dat hij het met deze beschouwing van zijn ambt als dienaar van het Woord ernstig heeft opgenomen, wie weet het niet, die hem heeft gekend? Zij, die jaren lang getuigen waren van zijn arbeid in het midden der gemeente, hebben de getrouwheid geroemd, waarmee hij het Evangelie verkondigde, honderden leerlingen den wég ten leven wees, en als een deelnemend vriend met raad en daad velen ter zijde stond in de moeilijke uren huns levens (7). Alles wat dienen kon om den zegen van het Evangelisch geloof in elken kring van het menschelijk leven te brengen, had zijn hart. Voor de zaak der inwendige zending had hij een open oog, en hij ondersteunde ze naar zijn vermogen. De meesten zijner geschriften zijn uitgegeven ten voordeele van eene of andere inrigting. Boven alles heeft hij geijverd voor de uitbreiding van het Godsrijk in de heidenwereld. Voortreffelijke dingen heeft hij bij verschillende gelegenheden over de zaak der zending gezegd. Ik noem vóór anderen zijne rede over Ef. IV : 7—13: „de heerlijkheid der CHRISTUS-regering, eene drangrede tot zendingsijver” (8), en die over Joh. XVII: 21: „de bede om de eenheid der geloovigen, den zendingsvriend bij uitnemendheid waardig” (9). Op ruimer veld bewoog hij zich in zijne uitstekende verhandeling over het wederkeerig belang der zending en der taal-, land- en volkenkunde (10), die hij den 16 Febr. 1876 in eene „Zendings-conferentie” te Leeuwarden hield. Zending en wetenschap hebben, het zijn zijne eigene woorden,

haar eigen gebied, werkrachten, hulpmiddelen, levensdoel. Zij hebben groot belang bij elkanders bloei. Zij moeten, elkanders grondgebied zorgvuldig ontziende, elkander leiden, steunen, aanbevelen. Zij moeten haar doel niet in zich zelve, maar in de menschheid vinden: de eene om haar godsdienstig-zedelijk, de ander om haar stoffelijk en verstandelijk welzijn te verhoogen. Beiden moeten één hoofddoel willen: licht, liefde en leven te doen heerschen op aarde. Maar hoog zet hij toch den dienaar en verkondiger van het Koninkrijk Gods. De zedingsgeest, dus schreef hij, is gelijk een mijngraver, die kostelijke steenen uithouwt en bijeenbrengt voor den tempel der wetenschap. Hij is meer, want hij is een bouwmeester, die dezen tempel helpt oprigten naar een grootsch bestek, dat de eeuwige wetten der schoonheid dienstbaar maakt aan het verheven doel des gebouws. Ja nog meer is hij; hij is een priester, die het heilgdom binnen gaat om aan de scharen der aanbidders de heerlijkheid Gods te verkondigen, en hen voorgeet in het heilig koorgezang, waarmede zij eenstemmig den lof des Eeuwigen vermelden.

Maar ik moet ook de aandacht vragen voor zijn belangrijk opstel over de vraag, wat er voor de zending te hopen was van de werkzaamheden van het Aardrijkskundig Genootschap, dat in 1873 te Amsterdam is opgerigt (11). Het was een woord ter inleiding van een „punt ter bespreking” in de jaarvergadering van het Nederlandsch Zendeling-genootschap, op 19 Juli 1877, maar ik geloof niet, dat iemand op die vergadering er iets van belang heeft kunnen bijvoegen. De Geschiedenis der

Christelijke Zending, een belangrijk onderdeel der Christelijke Theologie, was, zooals men weet, de inhoud van de redevoering, met welke hij den 29 Mei 1878 zijn ambt als Hoogleraar aanvaardde. Van deze Redevoering was spoedig een tweede druk noodig. In 1884 gaf hij voor een breederen kring van lezers de toespraak ten beste, met welke hij zijne colleges voor dat jaar had geopend (12). Zij handelde over de beteekenis van de idee der Zending voor de beoefening der Theologie, en die beteekenis, oordeelde hij, werd ons duidelijk, wanneer wij letten op het licht, dat zij verspreidt over het geheele gebied der theologische wetenschap; op den invloed, dien zij uitoefent op den theoloog in de opvatting van zijn levenstaak, en op den weg, dien zij hem wijst ter bereiking van zijn verheven doel. Een schat van treffende opmerkingen heeft hij hier aan zijne leerlingen en alle vrienden der Zending voorgelegd. Maar hoe zijn hart van ijver blaakte voor alles wat betrekking had op de uitbreiding van het Godsrijk, is nergens sterker openbaar geworden dan in zijn laatste werk, de schoone vrucht van een onderzoek van vele jaren en van eene zeldzame volharding, de Saga van Thorwald Kodransson den Bereisde. Eene bladzijde uit de geschiedenis der Christelijke Zending in de tiende eeuw. In dit boek heeft hij getoond, wat hij kon, maar ook hoe hij vervuld was van eene vurige belangstelling in deze heilige taak. Nu ik mij herinner, hoe hij met een steeds verzwakkend ligchaam voortging om zijne gansche ziel er op te zetten, word ik indachtig, dat er geschreven staat: „de ijver van uw huis heeft mij

verteerd," en wederom: „mijn ijver heeft mij doen vergaan."

Hoeveel heeft de gemeente in hem verloren, die haar zóó trouw heeft gediend, en hoeveel ook de wetenschap, die hem onder hare degelijke beoefenaars mogt tellen! Onder leiding van zijnen vader, Dr. L. LASONDER, Rector te Groenlo, heeft hij zich voorbereid voor de Academie, oorspronkelijk met het plan om in de Medicijnen te gaan studeren. Na het staatsexamen, dat in dien tijd „het schrikbeeld onzer dagen" heette, met goed gevolg te hebben afgelegd, vertrok hij eerst naar Deventer, waar JONKBLOEDT hem vooral aantrok, wiens collegie's in het Midden-Nederlandsch hij met opgewektheid volgde. In 1849 Student geworden, deed hij reeds een jaar daarna zijn propaedeutisch examen te Utrecht, waar hij verder in de Godgeleerdheid studeerde. Dat een der Professoren, die er in dien tijd onderwezen, bijzonderen indruk op hem maakte, heb ik nooit kunnen ontdekken. Hij was, naar het getuigenis van zijne tijdgenooten, een ijverig student. Hij was een trouw bezoeker van de lessen, werkte veel voor zichzelf, en had het voorregt in den eersten tijd althans te Utrecht dagelijks den omgang te mogen genieten met den vriend zijner jeugd, den later zoo beroemden H. KERN, met wien hij ook te Groenlo op de schoolbank had gezeten en naauw verbonden bleef tot den dag van zijn dood.

Allen die LASONDER hebben gekend, zullen mij getuigenis geven als ik zeg, dat zijne kennis even veelomvattend was als naauwkeurig. In Latijn en Grieksch was hij zeer ervaren, niet minder in het Hebreeuwsch. Alle dagen was hij gewoon uit Oud en

Nieuw Testament een hoofdstuk in de oorspronkelijke talen te lezen, en hij deed 't met het grootste gemak. Met de Hoogduitsche letterkunde had hij van zijne jeugd af veel op. „Ik herinner mij nog levendig,” schreef Prof. KERN mij, „hoe hij mij, toen ik nog een jongen van 10 jaar was (LASONDER was toen 12), op onze wandelingen den inhoud verhaalde van de tooneelstukken van SCHILLER, die hij op de Fransche school bij meester VAN DEN BOLD gelezen had. Die liefde voor de Duitsche schrijvers, wier idealisme hem aantrok, is hem tot het laatst toe bijgebleven. HERDER las hij in zijn studententijd gaarne; in veel later tijd was hij het, die door zijne ingenomenheid met den Ekkehart van SCHEFFEL mij bewoog met dat werk kennis te maken.” Hoeveel hij met HERDER op had, bleek ook later. In 1863 verscheen van zijne hand Bloemen en Bladen uit HERDER'S Gaarde, verzameld en overgebracht door E. L. (13). In den Volksalmanak, uitgegeven door de Maatschappij: Tot Nut van 't Algemeen, voor het jaar 1868, deed hij in enkele proeven zien, hoe de Cid door HERDER was bewerkt. En vele jaren daarna bleek het, dat de oude liefde nog even krachtig was, toen hij, in eene vergadering van de gewestelijke vereeniging Utrecht van het Nederlandsch Onderwijzersgenootschap, de aandacht vroeg voor Stemmen uit HERDER'S Sophron, als van het hoogste belang voor de zonen en dochteren van onzen tijd (14). Ook met de Engelsche literatuur was hij goed vertrouwd, gelijk voldoende bleek uit de bladzijden, waarin hij „The Divine Tragedy” van LONGFELLOW heeft besproken en van sommige gedeelten van dat meesterstuk eene gelukkige

vertaling gaf (in Jaargang 1872 van dit Tijdschrift, op bl 489 vv.). Voorts had hij van geschiedenis en aardrijkskunde eene meer dan gewone kennis, en verbaasde hij ons niet zelden door zijne bekendheid met kleine bijzonderheden. Over welke gaven hij kon beschikken om een historisch onderzoek op touw te zetten en af te werken, heeft zijn boek over de Thorwalds-Saga voldoende bewezen. Maar ook op het gebied van het afgetrokken denken bewoog hij zich zonder moeite. En hier beroep ik mij op de klare en duidelijke manier, waarop hij in den eersten en tweeden jaargang van dit Tijdschrift (15) een overzicht gaf en eene beoordeeling van de nieuwste wijsgeerige voorstellingen omtrent God, in Frankrijk, naar aanleiding van CARO'S *L'Idée de Dieu et ses nouveaux critiques*, waarvan toen kort geleden een derde druk was verschenen. Het is een model van een verslag; en hij alleen, wien 'de zaken helder zijn, kan zoo helder spreken en zoo klaar onderwijzen, als hij in die bladzijden heeft gedaan. En ditzelfde geldt van zijne beschouwing van den „Alexis" van HEMSTERHUIS, die eindigt met in het licht te stellen, waarin toch de grond ligt van het onbevredigende in de redeneringen van HEMSTERHUIS, gelijk van zoovele andere ernstige en edele denkers (16). En het antwoord op die vraag mag eindigen in den blijden roem, waarin nog eens het geloof van zijn hart spreekt: „Wanneer wij bedenken, dat wij in de schriften van HEMSTERHUIS de gewrochten bezitten van eenen edelen, eerbiedwaardigen man; dat wij daar nergens den hatelijken lach hooren, waarvan de laffe spotter uit Fernay geheel Europa deed weergalmen; dat wij hier niet de taal hooren van het lichtzinnig ongeloof maar van eene

ernstige liefde tot de waarheid; — zien wij dan hier geen nieuw en sprekend bewijs, hoe onbevredigend alle menschelijke redeneringen zijn, die buiten het „Licht der Wereld” omgaan? Al spreekt een wijsgeer met achting van het Christendom; al wil hij „woorden van JEZUS” mede opnemen onder de schoonste paarden der menschelijke wijsheid; in den „tempel der toekomst” hem de ereplaats gunnen boven SOCRATES, ZOROASTER, SPINOZA, ja zelfs boven den in onze dagen tot vervelens toe opgevijselden ÇAKYAMOUNI, hij zal geen wegwijzer der toekomst worden, wanneer hij voor het geheel éénige van ’s Heeren persoonlijkheid als Heiland der wereld en Koning van het Godsrijk geen oog en geen hart heeft, wanneer hij niet gevoelt, hoe in hem „de blijde ontkenning is der raadselen en vragen, van ’s wereldds aanbegin gezocht.”

De wetenschap te beoefenen tot grootere eere Gods, door ze dienstbaar te maken aan al wat waar en goed is, dat was zijn ideaal op dit gebied. Ik herinner mij, met welke eene belangstelling hij de nieuwe, zesde uitgave ontving van MAX MULLER’S *Lectures on the Science of Language*, en hoe hij zich haastte anderen daarmee bekend te maken (17). Het was hem niet te doen om de taal alleen, maar het deed hem goed aan zijn hart er op te mogen wijzen, dat onder de vorsten der wetenschap velen er eene eer in stelden, de zaak van godsdienst en Christendom te dienen, en dat MAX MÜLLER één van dezen was. Dat heeft hij zelf ook gedaan, naar de mate zijner krachten en met de gave hem verleend. En als hij op het laatst van zijn leven zich de verbazende inspanning heeft getroost om het Oud-IJslandsch te leeren verstaan, hetgeen

hem zoo goed is gelukt, het was om die schoone bladzijde uit de geschiedenis der Christelijke zending te kunnen beschrijven, waarop te lezen staat, hoe de zon der goddelijke liefde, in JEZUS CHRISTUS geopenbaard als een bron van licht en leven, verrees over het grensland der Noordelijke poolgewesten, zoodat zij, die vroeger den gestorven Lichtgod BALDER troosteloos hadden beweend, nu leerden blijmoedig op te zien tot den verreezen CHRISTUS, hun Heer en hunne hoop (18).

Zulk een man den rang van Doctor Theologiae honoris causa toe te kennen, was eene hulde, waarmee de Senaat der Utrechtsche Universiteit zich zelven heeft geëerd (19).

En dat het Vaderland in hem een trouwen zoon bezat, is niet minder waar. Met eerbied en dankbaarheid zag hij altijd tot zijn Vader op, getuige de woorden, met welke hij in 1862 een Drietal Leerredenen aan hem opdroeg (20). Maar onder het vele, dat dien Vader aanspraak gaf op zijn hart, behoorde ook, dat hij door hem van zijne vroege jeugd bezielde was met liefde voor zijn geboortegrond. „Nog zien en hooren wij hen,” zoo sprak hij in 't openbaar (21), „alsof wij weer kinderen waren: eerbiedwekkende grijsaards met de zilveren eerekroon om de slapen, en achtbare mannen in de volle kracht van hun leven, onze grootvaders en vaders, met elkander sprekend over de groote belangen van staat en kerk, en over de heiligheid van den plicht, om ieder het zijne te doen en ten offer te brengen voor het heil van 't lieve vaderland. Als knapen om hen heen spelend, staken wij ons spel. Wij luisteren naar die woorden. Wij worden, al is het dan ook op knapen-manier, toch in

volle oprechtheid, bezielde met geestdrift voor het algemeene welzijn, en leggen de geloften af om ook zóó te doen, als wij groot zullen zijn”.

Zoo was hij ook in dit opzigt in eene voortreffelijke school geweest, en dat dit onderwijs ook vruchten bij hem droeg, bleek bij herhaling. Met welk eene wel-sprekende verontwaardiging trok hij te velde tegen den Abt BROUWERS, en hetgeen die in zijne rede: „De Nederlanden en de gevierden te Heiligerlee” had durven zeggen (22)! Die rede, riep hij uit, overtreft alles, wat er van dien aard tot dusver is gehoord. Zijne heiligste overtuiging kwam er tegen op, dat men de helden van Heiligerlee durfde brandmerken als oproerstkokers, majesteitschenders en landverraders; dat men de edelste figuren uit een der roemwaardigste gedenkdagen onzer landshistorie dus misvormde en op onbeschaamde wijze onze geschiedenis vervalschte. Maar niet minder krachtig wees hij er op, wat wij als Protestantsche Nederlanders hadden te bedenken, zou het goed kunnen gaan met land en volk. Een godsdienstig leven, dat gevoed werd door den Bijbel; een eendragtig samenwerken tot bevordering van het gemeene welzijn; een eerbiedig zoeken en wachten van hoogere hulp, en een ernstig streven om de liefde tot het Vaderland aan te kweeken bij het opkomend geslacht, was al te gader in zijne schatting onmisbaar, zou dat vaderland wel varen.

Bij de dagen, waarin de grondvesten van onze vrijheid werden gelegd, vertoefde hij met groote voorliefde. Die grondlegging was in zijne oogen „eene waardige stof van Christelijke en nationale feestviering” (23). In eene Feestrede met dat opschrift, door

hem den 1sten April 1872 te Leeuwarden in de Groote Kerk gehouden, gaf hij wederom aan deze gevoelens lucht. Wanneer een volk, dus klonk zijn ernstig woord bij die gelegenheid, niet meer in geestdrift kan geraken en zich niet meer tot verheerlijking van God laat vervoeren, door de herinneringen uit zijn eigen verleden, dan is het ook gedaald tot een peil van verval, dat eenen onherstelbaren ondergang profeteert, tenzij dat dagen van louterende beproeving het weêr opheffen. Laat ons feest viëren, zoo ging hij voort, want zoo worden Gods groote daden in herinnering gehouden; zoo wordt ons een krachtige spoorslag gegeven tot de edelste vaderlandsche en Christelijke deugden, en zoo wordt ons vertrouwen op God versterkt onder al wat ons vaderland, onszelven en de onzen kan treffen. Het deed hem goed, bij die gelegenheid nog eens te mogen ontwikkelen, hoe wonderbaar de omstandigheden door God waren geleid, en hoe Hij te regter tijd de mannen had verwekt, die de uitvoerders zouden zijn van Zijnen raad. En onder die mannen stond ook voor hem Prins WILLEM I vooraan, als de Vader des Vaderlands. Hoeveel moeite hij zich heeft getroost om dien grondlegger onzer onafhankelijkheid te helpen huldigen, zal niet ligt vergeten worden door hen, die hem van nabij aan het werk hebben gezien om den Willemstoren te Dillenburg te doen verrijzen. Hij heeft gedaan wat hij kon (24) om aan de zijde van FRANCKEN en andere warme vaderlanders dit werk tot stand te brengen „tot gedachtenis van WILLEM van Oranje, den grooten Staatsman en Volksvriend”, en het was hem eene oorzaak van hooggestemde vreugde, toen het onder den goddelijken zegen

eindelijk tot zijne voltooiing was gekomen. Maar nooit toch heb ik hem vuriger hooren spreken over den Vader des Vaderlands, dan toen hij hem den 6den Julij 1884 herdacht in de leerrede, die ik reeds heb vermeld. Dit hoorde hij Prins WILLEM zeggen tot de kinderen van dezen tijd: de staatkundige en godsdienstige vrijheid, in hare mildste opvatting verstaan, is eene van de grootste zegeningen Gods voor een volk, en overwaard, dat wij goed en bloed daarvoor ten offer brengen; het kan met Nederland niet wel gaan dan wanneer de levensbeginselen van het Christendom de harten aller burgers beheerschen, en zij, op dien grondslag, cendragtig zijn in lief en leed; en eindelijk, waar Nederlands volk zich houdt aan het verbond, door mij gesloten met den Potentaat der Potentaten, daar moge de hoop vergaan, die op menschen gebouwd werd, de Heer zal uitkomst geven te zijner tijd en op zijne wijze. En onder den indruk van die laatste gedachte, gaf hij ons deze schoone woorden ten beste: „Wat andere volken hebben te verhalen van de daden Gods — Hij is aan allen goed! — laten die het vermelden! Wij willen roemen in hetgeen ons wedervoer. Laat de vreemdeling, die Gods daden met Nederland bewonderend beschrijft, den landgenoot niet beschaamd maken, die ze onopmerkzaam voorbijziet, indien al niet vervalscht, omdat hij de beginselen niet erkent, die de drijfveeren van onzen grooten worstelstrijd zijn geweest. Laat geen ongeloof, geen overzatheid van weelde, geen verweektheid door al te gemakkelijk verkregen overvloed, den krachtigen geest der Christelijk-vrome vaderlandsliefde verstikken! En wat de oorzaak van den nationalen

rouw onzer dagen betreft, mijn Vaderland, wees niet versaaagd! Ween vrij over de rampen van uw zwaar beproefd en ernstig bedreigd Vorstenhuis, dat eeuwen lang met u één was in lief en leed, en God geve 't blijve, als een feniks uit zijne asch herrijzend! Maar vóór en boven alles, wat er blijve of verga, houd vast aan Hem, die eeuwig dezelfde is, in wien de grondlegger uwe vrijheid bij zijn leven geloofde, en aan wien hij u stervend heeft opgedragen! Wat er gebeure, dan zijt gij veilig. Geheel nieuwe toestanden mogen zich voordoen, die niemand vooruit kan berekenen, en die ons geenszins begeerlijk schijnen, het zal u dan altijd goed wezen, gij nabij God, en God met u!" Zoo heeft hij van zijne jeugd tot zijnen dood het lieve Vaderland op het hart gedragen, en zoo spreekt ook hij, nadat hij gestorven is. Bij zijn graf gedenken wij nog eens aan hetgeen hij zeide van de ware vromen (25), die, wanneer hunne aardsche levens-taak is afgeweven, een blijvend spoor achterlaten, dat geen magt der zinnelijke wereld kan uitwisschen. „De roepstemmen der eeuwen," zeide hij, „die ons verhevene lessen verkondigen, dat zijn de stemmen van hen, die spreken door het geloof, ofschoon zij gestorven zijn. Zij spreken niet alleen in diepzinnig geschreven werken, of hartverheffende lierzangen en grootsche heldendichten, maar ook in weldadige stichtingen, wijze wetten, kloeke daden. Bovenal in reine belanglooze karakters, die hunne omgeving en hunnen tijd beheerschten door de magt hunner persoonlijkheid, zoodat zij de zwakken steunden, de aarzelenden vastberaden maakten, de reeds terugdeinzenden deden standhouden en hen aanvuurden tot edele bedrijven. Zelfen

helden des geloofs, hebben zij eene geestelijke nakomelingschap van helden getoeld."

Blijkt hieruit duidelijk, wat bij hem het hoogste stond en wat hij daarvan verwachtte, hij heeft het bij woorden niet gelaten. Als gij hem zelve hadt gevraagd, zou hij ernstig hebben verzocht om niet te vergeten, dat hij niet anders was dan een gebrekkig en zondig mensch. En wij vergeten het ook niet, hoe in zijn hart de belijdenis leefde van den Psalmist: „Zoo gij, Heere, de ongeregtigheden gadeslaat, Heere, wie zal bestaan?" Wij willen geen heilige van hem maken. Maar wij achten ons toch geroepen, hulde te brengen aan die beminnelijke hoedanigheden van zijn karakter, door den H. Geest ontwikkeld en gevormd, welke ons in hem een voortreffelijken vriend doen betreuren. Laat hier een vriendenhart spreken, het is dat van den Hoogleeraar KERN, den vriend zijner jeugd en zijner mannelijke jaren, gelijk ik reeds zeide. „De deugden", schreef hij mij, die L. later sierden, bezat hij reeds als kind; zijn hoofdkenmerk was eene blankheid en argeloosheid van gemoed, zooals ik bij niemand anders in die mate heb aangetroffen. In 't algemeen kan ik zeggen dat hij van den beginne af zóó geweest is, als hij in de laatste jaren zijns levens was: vroom, deugdzaam, vriendelijk, argloos — zoo zelfs dat menigeen er misbruik van maakte — belangstellend in alles wat goed en schoon is, eenvoudig, hulpvaardig, bescheiden, ernstig. — Zelf rein, zeldzaam rein van gemoed en in zijne handelingen, kostte het hem moeite onzuivere bedoelingen in anderen te onderstellen. Zóó heb ik EGBERT LASONDER gedurende 43 jaren gekend. Met hem is mijn oudste vriend heengegaan,

maar zijn beeld, zooals ik het voor 't eerst zag, toen hij als knaap in zijne bruine kiel voor mij stond, zal mij nooit uit het geheugen gewischt worden; zijne nagedachtenis zal mij vergezellen tot den einde". Wil men nog eene getuigenis? Bij zijn graf gaf ook de Hooglectenaar CANNEGIETER, acht jaren lang zijn ambtgenoot, lucht aan zijn gemoed. Hij was dankbaar om het bezit van dezen man, met een hart vol geloof en liefde, wiens omgang hem tot een zegen was geweest en die hem als een vriend, in den waren en vollen zin van het woord gesteund had en bemoedigd en bewaard voor veel wat niet goed was. En ook voor hem zouden zijne ernstige toewijding, zijne onverflaauwde welwillendheid, zijne beminnelijke bescheidenheid en warme liefde onvergetelijk zijn.

Zij zijn het ook voor mij, die hem meer dan twintig jaren kennen en met hem samenwerken mogt. „Een man met een hart" heeft Prof. VALETON hem genoemd, en dat was hij. Daarom hebben wij zooveel in hem verloren, die ons een deel van zijn hart had willen geven. Met weemoed zag ik, hoe zijn stoffelijk overschot aan den schoot der aarde werd toevertrouwd. Met stillen dank hoorde ik, wat tot zijne eer werd gezegd, en een traan welde op in mijn oog; hij was voor mij zooveel geweest! Ook nam ik aan, wat tot vertroosting werd gesproken van de hope des eeuwigen levens en van een wederzien. En terwijl ik wederkeerde van de rustplaats van Gods dooden, was in mijn hart het biddend woord van CLAUDIUS:

Friede Sey um diesen Grabstein her!
 Sanfter Friede Gottes! Ach, sie haben
 Einen guten Mann begraben,
 Und mir war er mehr.

Utrecht, 1 October 1886.

Dr. J. HARTOG.

AANTEKENINGEN.

(1) De Vader des Vaderlands, sprekende nadat hij gestorven is. (Hebr. XI: 4c). Leerrede, uitgesproken in de kerk der Doopsgezinde Gemeente te Utrecht, den 6 Juli 1884. Zie bl. 27.

(2) Geloof, hoop en liefde blijven. Afscheidswoord aan mijne hartelijk geliefde gemeente te Loenen a/d. Vecht. 1867. (Niet in den handel).

(3) Deze leerrede over Col. I: 28 is uitgegeven te Leeuwarden, bij A. JONGBLOED. Vg. bl. 11 en 14 vv.

(4) In Geloof en Vrijheid, 1886, bl. 27 vv.

(5) In Geloof en Vrijheid van dat jaar gaf hij in den vorm van eenen brief zijne „Gedachten over een handleiding bij het Godsdienst-onderwijs.” Zie aldaar bl. 234—260.

(6) In Geloof en Vrijheid, jaarg. 1882, bl. 418—444.

(7) In dien geest sprak Ds. KLINKENBERG, namens de gemeente te Leeuwarden, bij zijn graf. Zie het verslag van de begrafenis in de Utrechtsche Courant van 22 Aug. 1886.

(8) Uitgesproken te Hardegarijp, den 21sten Mei 1868, en uitgegeven te Leeuwarden, bij J. SWARTS.

(9) Opgenomen in Geloof en Vrijheid, 1875, bl. 61 vv.

(10) Geplaatst in Geloof en Vrijheid, 1876, bl. 285 vv.

(11) In Geloof en Vrijheid, 1877, bl. 538 vv.

(12) In Geloof en Vrijheid, 1884, bl. 566 vv.

(13) Te Utrecht bij L. E. BOSCH & ZOON, 1863.

(14) In Geloof en Vrijheid, 1885, bl. 570 vv.

(15) In den eersten jaargang, bl. 158—185, 320—358; in den tweeden, bl. 23—58 en 201—260.

(16) In Geloof en Vrijheid, 1872, bl. 39 vv.

(17) In denzelfden jaargang, bl. 469 vv.

(18) Zie zijn: De Thorwalds-Saga vertaald en toegelicht, op bl. 137.

(19) Ter gelegenheid van het 250-jarig bestaan der Utrechtsche Hoogeschool werd hij tot die waardigheid benoemd.

(20) Een steen voor Enschedé. Drietal Leerredenen met een voorwoord: Van Eibergen naar Enschedé. Utrecht L. E. BOSCH & ZOON, 1862.

(21) In de boven aangehaalde leerrede over Hebr. XI: 4e op bl. 30.

(22) In „1568—1868. Toespraak gehouden te Leeuwarden den 31 October 1868. Te Leeuwarden bij H. KUIPERS, 1868. Zie aldaar op bl. 20 vv.

(23) Zie „De grondlegging van Neerlands vrijheid, eene waardige stof van Christelijke en nationale Feestviering. Te Leeuwarden bij H. KUIPERS, 1872.

(24) O. a. in de zooeven genoemde Feestrede, waaraan voorafgaat „Een avond op de ruïne te Dillenburg”; en in: De eerste steen van den Willemstoren te Dillenburg gelegd. Herinneringsbladen door E. H. LASONDER, Lid der Commissie van Uitvoering in Nederland voor genoemden Torenbouw. Te Rotterdam bij M. WIJT EN ZONEN, 1873.

(25) In de leerrede over Hebr. XI: 4^e, op bl. 9 en 10.

BIBLIOTHEEK
NED. HERV. KERK